

**«ՊԱՐԻ ԾԻՍԱԿԱՆ ԵՎ ԲԱՆԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ԵՆԹԱՏԵՔՍԸ».
ՊԱՐԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ՝ ՆՎԻՐՎԱԾ ԳԱԳԻԿ ԳԻՆՈՍՅԱՆԻ
ՀԻՇԱՏԱԿԻՆ**

"CEREMONIAL AND FOLCLORISTIC SUBTEXT OF THE DANCE": CONFERENCE IN MEMORIAM OF GAGIK GINOSYAN

«РИТУАЛЬНЫЙ И ФОЛЬКЛОРНЫЙ ПОДТЕКСТ ТАНЦА»: КОНФЕРЕНЦИЯ, ПОСВЯЩЕННАЯ ПАМЯТИ ГАГИКА ГИНОСЯНА

2024 թ. սեպտեմբերի 27-ից 29-ը տեղի ունեցավ «Պարի ծիսական և բանահյուսական ենթատեքստը» խորագրով եռօրյա գիտաժողովը, որը նվիրված էր ժողովրդական պարերի բեմադրիչ, հանրային գործիչ Գագիկ Գինոսյանի հիշատակին: Գիտաժողովի կազմակերպիչը ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտն էր (ՀԱԻ)՝ ՀՀ ԿԳՄՍՆ բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ: Գիտաժողովին ներկայացվեցին 38 զեկուցումներ, որոնց հեղինակները հետազոտողներ են Հայաստանից և արտերկրից, ինչպես նաև Գ. Գինոսյանի աշակերտներ, որոնք զբաղվում են պարագիտության տարբեր խնդիրներով: Շատերն իրենց խոսքում նշեցին Գ. Գինոսյանի անուրանալի ավանդը հայ ժողովրդական պարերի վերակենդանացման, վերամշակման և, իր իսկ ձևակերպմամբ, ժողովրդին վերադարձնելու գործում, ինչը նա անում էր իր հիմնադրած՝ «Կարին» ավանդական երգի և պարի համույթի միջոցով: Վերջինս, ըստ էության, ուրույն փորձարարական գիտաշխատարանի (լաբորատորիա) դեր կատարեց պարագիտության կիրառական ոլորտում:

Սեպտեմբերի 27-ին ՀՀ ԳԱԱ նախագահության նիստերի դահլիճում տեղի ունեցան գիտաժողովի հանդիսավոր բացումը և առաջին օրվա հինգ նիստերը: Գիտաժողովը բացելով՝ ՀԱԻ տնօրեն, պ.գ.թ. Արսեն Բոբոխյանը մասնավորաբար նշեց, որ «Գագիկ Գինոսյանը վերջին շրջանում ամենամեծ նպաստն է ունեցել ժողովրդական պարի զարգացման գործում: Այսօր կարևոր է քննարկել պարի բանահյուսական ենթատեքստը, որովհետև պարը միայն շարժում չէ՝ տեքստ է, որ մենք կարող ենք վերծանել և հասկանալ»: Այնուհետև իր ողջույնի խոսքում ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-քարտուղար, տ.գ.դ. Յուրի Սուվարյանը նշեց. «Պարարվեստը մեր մշակույթի կարևոր բաղադրիչն է: Այն գործողությունների շարք է, որն իր շարժումներով որոշակի խոսք է ասում աշխարհի մասին, սիրո մասին, պատերազմի մասին...»: Ողջույնի խոսքով ելույթ ունեցավ և Գ. Գինոսյանի ավանդն արժևորեց ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս, պ.գ.դ. Աշոտ Մելքոնյանը, ով կիսվեց իր վաղեմի բարեկամ Գագիկ Գինոսյանի մասին հիշողություններով՝ հատուկ ընդգծելով նաև, որ վերջինս իր գործունեությամբ որպես ժառանգություն թողել է պարարվեստի նշանակալից դպրոց: ՀՀ ԿԳՄՍ նախարարության մշակութային ժառանգության վարչության գլխավոր մասնագետ, ա.գ.թ. Նաիրա Կիլիկյանն իր ողջույնի խոս-

քում, ի թիվս այլ հարցերի, անդրադարձավ նաև հայ պարագիտության արդի խնդիրներին. «Այսօր առանձնահատուկ պետք է նշենք ազգագրագետ, պարագետ Սրբուհի Լիսիցյանի ներդրումը համաշխարհային և հայ էթնոպարագիտության, էթնոխորեոլոգիայի ասպարեզում, նրա ուղենիշներով ու դպրոցի հիման վրա նաև իր գործունեությունն էր ծավալում Գագիկ Գինոսյանը»: Հատուկ ընդգծվեց պարագիտության բնագավառում երիտասարդ մասնագետների պատրաստման կարևորությունը:

Այնուհետև լիագումար նիստը, որում ներառված էին հնագիտական, խորհրդաբանական, պատմագիտական բնույթի զեկուցումներ, բացեց ՀԱԻ փոխտնօրեն, բանագետ-լեզվաբան, բ.գ.թ. Տորք Դալալյանը, ով համառոտ ներկայացրեց նաև գիտաժողովի հոլացման գաղափարը: Նա նշեց, որ պարի գիտական հետազոտությանը նվիրված մեծամասշտաբ գիտաժողով անցկացնելու միտքը ծագել էր դեռևս Գ. Գինոսյանի ողջության օրոք: «Պարագիտական գիտաժողով պետք է կազմակերպեինք, քանի որ պարը մեր ինքնության կարևոր բաղադրիչներից մեկն է՝ գուցե և գիտական ուսումնասիրության տեսանկյունից այսօր ինչ-որ տեղ անտեսված: Կազմակերպչական աշխատանքների ժամանակ եկավ Գագիկ Գինոսյանի մահվան գույժը, և որևէ տարակարծություն չառաջացավ կազմկոմիտեի մեջ, որ գիտաժողովը պետք է նվիրվի հենց իր հիշատակին: Գինոսյանը կարողացավ իր գործունեության շնորհիվ ժողովրդական պարը դարձնել զանգվածային երևույթ Հայաստանում», - ասաց Տ. Դալալյանը:

Լիագումար նիստի ընթացքում ՀԱԻ Արցախի պատմամշակութային ժառանգության գ/հ խմբի ղեկավար և ԵՊՀ մշակութաբանության ամբիոնի վարիչ, պ.գ.դ., պրոֆ. Համլետ Պետրոսյանը ներկայացրեց **«Պարը և խնջույքն ըստ միջնադարյան դրոշմագարդ կարասների և տապանաքարային պատկերաքանդակների»** զեկույցը: Հնագետ-մշակութաբանը նախ անդրադարձավ Գ. Գինոսյանի՝ մարդ-արվեստագետ-ազատամարտիկ կերպարին, ապա անցավ բուն նյութին: Նա պատկերագրող տվյալների ցուցադրմամբ խոսեց XII-XIII դարերի կարասների մասին, որոնց գոտիները երբեմն պարունակում են նաև խնջույքի և պարի տեսարաններ, ինչպես նաև՝ XV-XVIII դարերի տապանաքարերի մասին, որոնք պատկերում են հանգուցյալների՝ դրախտային միջավայրում: Բանագետ, բ.գ.թ. Նվարդ Վարդանյանը **«Շրջանի խորհուրդը ժողովրդական խաղերի, հարսանեկան կլոր պարերի և ծիսերգերի համատեքստում»** զեկույցում բանահյուսական և ազգագրական տվյալների հիման վրա ցույց տվեց *գյուլընդ* շուրջպարի, շրջանաձև մանկական խաղերի և հարսանեկան «մոմերով պարի» իմաստաբանական կապը ժամանակի առասպելական պատվող անիվի հետ, որ խորհրդանշում է կյանքի հավերժությունն ու ամուսնացող զույգի սերնդագործման ներուժը: Արվեստաբան, ա.գ.թ., «Կարին»-ի անդամ Անի Հակոբյանի զեկույցը, որ խորագրված էր **«Ինքնությունից պար, թե՛ պարից ինքնություն»**, հիմնականում նվիրված էր Գագիկ Գինոսյանի և «Կարին»-ի գործունեությանը: Ուշագրավ մեկ այլ նյութ՝ **«Եվրոպական պարերը և հայ իրականությունը** (18-րդ դար – 1930-ական թթ.)», ներկայացրեց պարի և բալետի պատմության ուսումնասիրությամբ զբաղվող, արվեստի պատմաբան, բ.գ.թ. Արծվի Բախչինյանը: Նա իր զեկույցը բաժանել էր չորս հատվածների, որոնցում համապատասխանաբար խոսեց եվրոպական բալետում հայկական մոտիվների և հայերի՝ բալետի

հետ ունեցած առնչության (XVII–XVIII դդ.), հնդկահայ գաղութում անգլիացիների միջոցով եվրոպական պարերի յուրացման (XVIII դ. վերջ), արևելահայ և արևմտահայ իրականության մեջ պարահանդեսի և բալետի մշակույթի տարածման (XIX դ.), հայ մամուլում և գեղարվեստական գրականության մեջ բեմական պարի և բալետի մասին գրությունների, նաև պարագիտական առաջին հոդվածների մասին (XIX–XX դդ.):

Գիտաժողովի առաջին օրը տեղի ունեցան ևս երեք՝ թեմատիկ նիստեր: «Պար և ազգագրական միջավայր ու ավանդական պարի բեմականացում» միացյալ նիստում (նիստավար՝ Սուրեն Հոբոսյան) զեկուցողները ներկայացրին որոշակի ազգագրական միջավայրերում ավանդական պարի դրսևորումները, ինչպես նաև ավանդական պարի մշակութային շարունակականության հարցերը: Արվեստաբան, ա.գ.թ. Հասմիկ Հարությունյանը **«Ավանդական պարը Ալեքսանդրապոլ-Լենինականի քաղաքային մշակույթի համատեքստում»** զեկուցման մեջ մանրամասնորեն խոսեց Գյումրիում ժամանակին տարածված՝ *քոչարի*, *կլոր պար*, Էրզրումի հայկական պար, *Մշու պար*, *թամզարա* պարերի մասին, որոնց զուգահեռ՝ հայտնվում էին ինքնատիպ՝ *Կալուսի պոկեն*, *Գյումրվա տրոնգի*, *Ղաշանգե*, *տոտրիկ-տոտրիկ* պարերն ու պարերգերը: Բանագետ, բ.գ.թ. Հասմիկ Գալստյանն իր հավաքած դաշտային ազգագրական դիտարկումների և տեսանյութերի միջոցով նկարագրեց ու վերլուծեց **«Պարտուն երևույթի բանահյուսական միջավայրը շիրակյան հարսանիքի համատեքստում»**: «Պարտուն» երևույթը լայն կենցաղավարում է ունեցել ներկայիս Շիրակի մարզի Ախուրյանի, Աշոցքի և Արթիկի շրջաններում ընդհուպ մինչև 1988 թ. Սպիտակի երկրաշարժը: Նիստը եզրափակեց Հայարփի Անանյանը, որն ինքնազգագրության մեթոդի և տեսական գրականության համադրմամբ ներկայացրեց **«Ավանդական պարի շարունակականության և պահպանման ժամանակակից մոտեցումները Հայաստանում»**:

Չորրորդ նիստը՝ «Գագիկ Գինոսյանը՝ պարագետ և պարակերտիչ» (նիստավար՝ Հռիփսիմե Պիկիցյան), նվիրված էր Գինոսյանի ստեղծագործական գործունեության և կյանքի առանձին դրվագների լուսաբանմանը: Զեկուցողները հիմնականում Գ. Գինոսյանի աշակերտներն էին՝ «կարիիցիներ», ովքեր խոսեցին նրա գրած հոդվածների մասին կամ մանրամասնեցին նրա պարագիտական աշխատանքի սկզբունքները, ինչպես՝ **«Հայկական պարերի հոգևոր բնույթը. պարահեն ինքնություն»** (Անահիտ Մասուրյան), **«Ազգագրության թատրոնը որպես ժողովրդի ստեղծածի վերիմաստավորում»** (Անի Գինոսյան), **«Պարի կենսապտույտը Գագիկ Գինոսյանի գործունեության մեջ»** (Մխիթար Դարմոնց), **«Ավանդական պարը՝ գրառումից մինչև բեմ»** (Աբել Մաթևոսյան): Նույն նիստի վերջնամասում մշակութային մարդաբան, պ.գ.թ. Գոհար Ստեփանյանը վերլուծեց **«Արտասովոր տղամարդկանց պարը. Գինոսյանի մահը՝ որպես սուգը հանրայնորեն ժխտող տոն»**: Զեկուցողի եզրահանգումն այն էր, որ Գ. Գինոսյանի մահվան ծիսակարգը՝ միաժամանակ թե՛ հստակ ծրագրված, թե՛ ինքնաբուխ, առանցքում ուներ իր իսկ կենդանացրած ամենաբնորոշ պարը՝ *յարխուշտան* (ծափ-պար), որն ինքնին իր բնույթով մահվան ժխտում է:

Օրվա վերջին՝ «Պարը և ծեսը հնագույն պատկերագրության մեջ» նիստի (նիստավար՝ Հասմիկ Գալստյան) զեկուցումներն անդրադառնում էին ժայռապատ-

կերներից սկսած՝ մինչև խեթական ծեսերում ու հայ ժողովրդական հավատալիքներում տեղ գտած պարի արտացոլումներին: Պատմաբաններ, պ.գ.թ. Կարեն Թոխաթյանը և պ.գ.թ. Գոհար Վարդումյանը **«Պարի արտացոլումը Հայաստանի ժայռապատկերներում»** զեկուցման մեջ ուշագրավ պատկերագրական նյութի միջոցով ժայռապատկերների «պարային տեսարանները» խմբավորեցին ըստ հետևյալ ցուցիչների՝ պարակազմ (մենապար, զուգապար կամ խմբապար), շարժման հիմնական ձև և դիրք, պարատեսակ (որսի, ռազմի, խաղի և այլն), ինչպես և՛ ըստ պարին առնչվող իմաստային ոլորտների՝ մարզարվեստ, հագուստ, պաշտամունք, նվագարան: Պատմաբան, պ.գ.թ. Հասմիկ Հմայակյանը **«Մարդ-կենդանիները խեթական ծեսերում և ծիսական պարերում»** զեկուցման մեջ խոսեց խեթական սեպագիր տեքստերում նկարագրված ծեսերի և տոնակատարությունների մասին, որոնցում կարևոր տեղ է ունեցել պարը:

Պարագիտական գիտաժողովի աշխատանքները սեպտեմբերի 28-ին և 29-ին շարունակվեցին Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի նիստերի դահլիճում: Երկրորդ օրվա լիագումար նիստի (նիստավար՝ Արծվի Բախչինյան) զեկուցողները մշակութային մարդաբաններ էին, որոնք դիտարկում էին պարը հենց մշակութային մարդաբանության ուսնյակով: ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պ.գ.թ. Լևոն Աբրահամյանն իր զեկույցում, որ վերնագրված էր **«Միասնության շուրջպար. հայ ինքնությունը համախմբման ծեսերի համատեքստում»**, վերլուծեց 2005 թ. մայիսի 28-ին Արագածի շուրջը կազմակերպված «Միասնության շուրջպարը» և դրա վերաբերյալ ծավալված հանրային խոսույթը: Դրանք ուսումնասիրելով երեք փուլերում՝ նախապատրաստական, իրականացման և ետ-իրադարձական, հեղինակն իր զեկուցումը համեմեց հարուստ պատկերագրական նյութով: Ազգագրագետ և մշակութաբան, պ.գ.թ. Հռիփսիմե Պիկիցյանը քննարկեց **«Պարը՝ Հայաստանի քաղաքացիական և քաղաքական շարժումներում»** թեման՝ առանձնացնելով երկու խոշոր ժողովրդական ընդվզումներ՝ 2015 թ. էլեկտրաէներգիայի թանկացման դեմ տեղի ունեցած «Էլեկտրիկ Երևան» և 2018 թ. իրականացված «Թավշյա հեղափոխություն» շարժումները: Զեկուցողը դաշտային հետազոտության հիման վրա փորձեց բնութագրել, տիպաբանել և վերլուծել ցույցերի «պարային սցենարները»՝ իբրև կառավարության որոշումների դեմ ուղղված բողոքի հնչյունաշարժումային տեքստեր: Ազգագրագետ, պ.գ.թ. Էմմա Պետրոսյանը հեռավար ներկայացրեց **«Էջեր XX դ. հայ ժողովրդական պարի պատմությունից»**՝ սկսած Երևանի Անգլիական այգում անցյալ դարասկզբին փողային նվագախմբի և ժողովրդական գործիքների նվագակցությամբ կազմակերպված սիրողական թատերախմբերի ներկայացումներից և վաղխորհրդային շրջանում Վահրամ Արիստակեսյանի, Նազելի Լիսիցյանի, Հասմիկ Սիրունյանի, Աննա Դուրինյանի, Սրբուհի Լիսիցյանի գործունեությունից՝ վերջացրած 1960-ականներին իր իսկ հեղինակած հոդվածով՝ «Ու՛ր է գնում մեր պարարվեստը» (տպագրված՝ «Սովետական արվեստ» ամսագրում), և նույն ժամանակաշրջանում ծավալված՝ Հայրիկ և Մարո Մուրադյանների, Ռուդիկ Հարոյանի, Արուսյակ Սահակյանի, Ժենյա Խաչատրյանի, ինչպես և Մանկապատանեկան գեղագիտական կենտրոնի գործունեությամբ: Լիագումար նիստի հաջորդ երկու՝ արտերկրի մասնակիցների զեկուցումները վերաբերում էին համապատասխանաբար Ուկրաինայում և Թուրքիայում տեղական ժողովրդական պարերի վերակազմությանը և ազգագրա-

կան համույթների գործունեությանը: Նրանցից՝ պարագետ, պ.գ.թ. Անդրիյ Նահաջևսկին Ալբերտայի համալսարանից (Կանադա) իր նյութը ներկայացրեց հեռավար, իսկ պարագետ Արզու Օզթյուրքմենը Թուրքիայի Բուֆորի (Բողազիչի) համալսարանից հարգելի պատճառով չկարողացավ միանալ գիտաժողովին: Ա. Նահաջևսկին **«Ուկրաինական պար և վերահամատեքստայնացում»** զեկույցում «հոպակ» պարի օրինակով խոսեց տեսական այն մոտեցման մասին, ըստ որի՝ ժողովրդական պարը դիտարկվում է որպես բարդ երևույթ, որ փոփոխվում է ժամանակի, շարժման, իմաստի և համատեքստի մեջ:

Հաջորդ նիստը վերնագրված էր «Պար և ազգային պատմույթ (նարատիվ)» (նիստավար՝ Գոհար Ստեփանյան): Պարագետ, պ.գ.թ. Նարինե Շամամյանն արխիվային որոշ նյութերի հիման վրա փորձեց ներկայացնել **«Պարային մշակույթի նոր մոդել ստեղծելու գործընթացները խորհրդային Հայաստանի վաղ շրջափուլում»**, մասնավորապես՝ ստալինյան բռնաճնշումների ժամանակաշրջանում: Զեկուցողը, ի թիվս այլ կետերի, մանրամասնորեն խոսեց 1938 թ. Մոսկվայում կայացած՝ Գրականության և արվեստի տասնօրյակի մասին, որին Հայաստանից մասնակցում էին Թաթուլ Ալթունյանի անվան երգի-պարի համույթը, Սրբուհի Լիսիցյանի «Ռիթմի և պլաստիկայի» ստուդիան և Վահրամ Արիստակեսյանի ղեկավարությամբ՝ Աշնակ գյուղի սասունցիների պարի խումբը: Վերջինիս ելույթը, սակայն, անհետևանք չէր մնացել. նույն այդ տարում Վ. Արիստակեսյանը մեղադրվել էր լրտեսության մեջ և կալանավորվել: Հաջորդ զեկույցը՝ **«Պարը և բեմական տարազը Հայաստանի վաղխորհրդային շրջափուլում՝ Աշնակ գյուղի պարախմբի օրինակով»**, ներկայացրեց ԵՊՀ մագիստրոս Վահե Քոթանյանը. նա արխիվային նյութերի հիման վրա անդրադարձավ Վահրամ Արիստակեսյանի կողմից Թալինի շրջանի Աշնակ գյուղում բնակվող սասունցի գաղթականների ժառանգներից պարի խումբ ձևավորելու ընթացքում առօրյա հագուստի և թանգարանային նմուշների ձևվածքի և գեղազարդման տարրերի պահպանմամբ բեմական տարազ ստեղծելու աշխատանքին: Մշակութային մարդաբան, պ.գ.թ. Գայանե Շագոյանը, շարունակելով նախորդ երկու թեմաները, մանրամասնեց, թե **«Ինչպես են կապվում յարխուշտան, «Սասնա ծռեր»-ն ու հազարաշենը (ազգային պատումի ձևավորումը խորհրդային արդիականացման նախագծում՝ Աշնակ գյուղի օրինակով)»**: Զեկուցողը ժողովրդական պարարվեստի, բանահյուսության և ժողովրդական ճարտարապետության նշված երևույթների վերիմաստավորման մեջ զուգահեռներ տանելով՝ եզրահանգեց, որ խորհրդային արդիականացման նախագիծը, յուրաքանչյուր հանրապետության տիտղոսակիր ժողովրդի համար ազգային պատմույթ կերտելիս, ենթադրում էր՝ ժողովրդական-գեղջկական որևէ նմուշ արժևորել իբրև ազգային, այն հանրահռչակել՝ կիրառելով ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներ, այնուհետև նպաստել տեղային տարբերակների համահարթեցմանը՝ դրանք դարձնելով ճանաչելի և դյուրին՝ յուրացնելու համար: Այդպես՝ սասունցիների ծափ-պարը (*յարխուշտան*), «Սասնա ծռեր» դիցավեպի հետ միասին, դարձավ հայկականության՝ հայ ինքնության կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը: «Պար և ազգային պատմույթ (նարատիվ)» նիստի վերջին զեկուցումը՝ **«Ղազի խաղ-պարի դրսևորումները Արագածոտնի մարզում (Օշական)»**, ներկայացրեց երիտասարդ ազգագրագետ Վարդուհի Գրիգորյանը: Նա իր դաշտային հետազոտության հիման վրա նկարագրեց այժմ

արդեն կենցաղավարումից դուրս եկած թոչնապար-խաղերից մեկը, որը կատարել են տղամարդիկ՝ հիմնականում հարսանիքների և ուխտագնացությունների ժամանակ: Ձեկույցի հեղինակին հաջողվել էր Օշականում բնակվող տեղեկատու անձանց բանավոր հաղորդումների և գրավոր աղբյուրների համադրմամբ վերականգնել և տեսաձայնագրել *ղազի*-ն, որը ժամանակակից կատարմամբ և նվագակցությամբ տեսանյութի միջոցով ներկայացվեց գիտաժողովում:

Սեպտեմբերի 28-ի երրորդ նիստը վերաբերում էր «Պար և բանահյուսություն» կապին (նիստավար՝ Թամար Հայրապետյան)։ զեկուցողները ներկայացրին զանազան պարերգերի ժանրային փոխակերպումներն ու դրանց անդրադարձները բանահյուսական այլ ժանրերում, ինչպես և պարերգերի բանահյուսական գրառումները: Երաժշտագետ-բանագետ, ա.գ.թ. Մարգարիտ Սարգսյանը «**Էջմիածին» պարերգի ժանրային փոխակերպումները**» զեկույցում նշեց, որ ժողովրդի երաժշտակեզվական մտածողության բնորոշ գծերն ուսումնասիրելու և երգային բանարվեստի ավանդական տարբեր ժանրերի պահպանման ու զարգացման, ինչպես և նորերի առաջացման ուղիները նշմարելու համար կարևոր պայման է երգային տարբերակների համեմատական քննությունը: Այս ծիրում հետազոտողը մանրամասնորեն խոսեց և, երգային հատվածներ կատարելով, ներկայացրեց խնդրո առարկա պարերգի տարբերակները՝ եզրահանգելով, որ սկզբնապես գրառված լինելով որպես աշուղ Խլղաթի հորինվածք, հետագայում ժողովրդի մեջ տարածվելով և ավելի քան մեկդարյա ուղի անցնելով՝ «Էջմիածին»-ը հարստացել և ի վերջո կատարյալ պարերգային տեսք է ստացել երաժշտաբանագետ Լուսինե Նազարյանի և Գագիկ Գինոյանի մասնագիտական գործակցության շնորհիվ: Հաջորդիվ՝ բանագետ, բ.գ.թ. Լուսինե Հայրիյանը կարդաց «**Պարի տարաբնույթ դրսևորումները հայ ժողովրդական հեքիաթներում**» զեկույցը, իսկ բանագետներ, բ.գ.թ. Էսթեր Խեմչյանը և բ.գ.թ. Մարինե Խեմչյանը ներկայացրին «**Շիրակի պարերգերը՝ ըստ Ստեփան Խաչատրյանի հավաքածուի նյութերի**», որոնք վերջինիս կողմից գրառվել են 1973 թ. Արթիկի շրջանի Լեռնակերտ, Հադիձ, Նահապետավան, Մեղրաշեն, Պեմզաշեն գյուղերում և Արթիկ շրջկենտրոնում: Նիստի ավարտին՝ բանագետ, բ.գ.թ. Հասմիկ Մատիկյանը խոսեց «**Օրորը պարերգի համատեքստում (շիրակյան նյութերի քննությամբ)**» նյութի շուրջ:

Օրվա վերջին՝ չորրորդ նիստի՝ «Պարը միջգիտակարգային տիրույթում» (նիստավար՝ Նվարդ Վարդանյան) զեկուցողները տարբեր գիտակարգերի ներկայացուցիչներ էին: Ճարտարագետ, տ.գ.թ. Հովհաննես Դաշտոյանն իր սեփական փորձառության հիման վրա ներկայացրեց «**Շարժման եռաչափ մոդելավորումը՝ որպես պարերի գրառման, արխիվացման և կենսամեխանիկական հետազոտման միջոց**»: Երիտասարդ բանագետ Անահիտ Խեչոյանը «**Պարը՝ որպես հավաքական պայքարի խորհրդանիշ. գեղարվեստական տեքստ – պարային շարժում փոխառնչություններ**» զեկույցում անդրադարձավ Գևորգ Էմինի («Սասունցիների պարը»), Ակսել Բակունցի («Ծիրանի փողը») և Խաչիկ Դաշտենցի («Ռանչապարների կանչը») գործերում արտացոլված՝ պարային դիթամ – ստեղծագործության կառուցվածք միահյուսմանը՝ ռազմապարի օրինակով: Երիտասարդ արվեստաբան Նաիրա Սեդրակյանը մանրամասնորեն ներկայացրեց «**Սրբուհի Լիսիցյանի բեմադրական**

և հակիրճ գիտական գործունեությունը», իսկ ԵՊՀ հայցորդ Նարինե Արշակյանը՝ «Արթուրի Լիսիցյանի դերը պարերգերի գրառման և ուսումնասիրման գործում»:

Գիտաժողովի վերջին՝ երրորդ օրվա նիստերը թեև երկուսն էին, բայց վերստին բավական հազեցած էին: «Պարի պատմություն» (նիստավար՝ Անի Հակոբյան) նիստի առաջին զեկուցողը՝ երաժշտագետ, ա.գ.թ. Լուսինե Սահակյանը, ներկայացրեց **«Պարը հայ կոմպոզիտորական արվեստում»** թեմային առնչվող դիտարժան դրվագներ: Բանագետ, բ.գ.դ. Արմեն Շ. Սարգսյանը **«Ազգային ավանդական պարն ու դրա խնդիրները երեկ և այսօր»** զեկույցում անդրադարձավ նշված թեմայի վերաբերյալ Պարույր Սևակի հայտնած տեսակետներին ու մտքերին: Հեղինե Հովհաննիսյանը **«Ազո-ոգեկոչման պարը ցեղասպանության համատեքստում»** վերտառությամբ իր ելույթում մասնավորաբար խոսեց *յուրի* պարի և *յավրումա* երգի մասին, որոնցից առաջինը Հայոց ցեղասպանության հետևանքով տաքուացվել է, իսկ երկրորդը՝ դարձել ընկճախտի և պատմական դաժան իրադարձությունների հաղթահարման միջոց: Բանագետ-լեզվաբան, Բեգարյանը **«Կայծակնահար մահացածի շուրջ կատարվող պարը օսական ավանդույթում. ցուփիայ – հայ. ցուփ»** զեկույցը, որում առաջ քաշեց «օսերեն *ցուփիայ* – հայերեն *ցուփ*» բառային զուգաբանության մասին տեսակետը՝ այն վերլուծելով մշակութաբանական և լեզվաբանական համատեքստում, խոսելով դրան առնչվող ծեսի բաղադրիչների մասին՝ պար, ծիսերգ, հավատալիք: Երաժշտագետ, ա.գ.թ. Մարիաննա Տիգրանյանի զեկույցը՝ **«Օձապաշտության հետքերը հայկական ավանդական պարերում»**, տեղափոխված էր առաջին օրվա «Պարը և ծեսը հնագույն պատկերագրության մեջ» նիստից:

Վերջին նիստը վերնագրված էր «Պար և թերապիա» (նիստավար՝ Նարինե Շամամյան): Առաջին զեկուցողը՝ հոգեբան Մարիամ Հերգնյանը, ներկայացրեց **«Պարաշարժողական թերապիան՝ որպես սեփական մարմնի ընկալման և հասարակության մեջ միջանձնային խնդիրների հաղթահարման հոգեթերապևտիկ միջոց»:** Պարաշարժողական թերապիան սահմանելիս՝ հետազոտողն ընդգծեց պարի՝ միմյանցից բխող հետևյալ հիմնատարրերը՝ ա) անձի ներքին հոգեբանական խնդիրների ախտորոշում և թերապիա, բ) մարդու մարմնի շարժումների և հոգեկան ներաշխարհի փոխկապ, գ) հավաքական մտածողության և միջանձնային հարաբերությունների հաստատում: Նիստի ավարտին կրկին ելույթ ունեցան «կարինցիները». ճարտարագետ Հովհաննես Դաշտոյանը կարդաց իր երկրորդ զեկույցը՝ **«Հայկական էթնիկ պարը՝ որպես թերապիայի միջոց, և դրա կիրառությունը զինված ուժերում»**, ապա մանկավարժներ Հարություն Բաղդասարյանի և Արփենիկ Ղազարյանի համատեղ զեկույցը՝ **«Ազգային պարը՝ որպես արտթերապիայի միջոց»**, ներկայացրեց Հ. Բաղդասարյանը:

Պարագիտական գիտաժողովը հազեցած էր նաև մշակութային աշխույժ ծրագրով: Սեպտեմբերի 28-ին ճաշի ընդմիջումից առաջ ՀԱԻ շենքի ետնաբակում ելույթ ունեցավ Գագիկ Գինոսյանի հիմնադրած «Կարին» երգի-պարի համույթը, իսկ սեպտեմբերի 29-ին գիտաժողովը եզրափակվեց «Մասունք» համույթի վարակիչ ելույթով, որի երաժիշտներն ու մեներգչուհին ազգային երգ-երաժշտության հնչյունների ներքո գիտաժողովի մասնակիցներին հենց նիստերի դահլիճից առաջնորդեցին դեպի բակ, որտեղ հետազոտողներից շատերը հընթացս միացան պարողների

շարքին: Մասնակիցներից շատերը ցանկություն էին հայտնում, որ նման գիտա-
ժողովներն ունենան պարբերականություն և կազմակերպվեն գոնե 2-3 տարին մեկ
անգամ, քանի որ տվյալ առարկան տեսականորեն հետազոտողների և դրանով
գործնականում զբաղվողների դիտանկյունները փոխադարձաբար օգտակար են
միմյանց համար, և այստեղ է, որ ցայտուն երևում է, թե ինչպես հետազոտական
աշխատանքը կարող է արդյունավետորեն շաղկապվել կիրառականության հետ:

Հարկ է նաև հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ մեր օրերում ժողովրդական
պարը բուռն զարգացում և տարածում է ստանում անհատների ու համույթների
ջանքերով, որոնք դառնում են հեղինակություն և իրենց գիտելիքների ու կարո-
ղությունների չափով բանախոսությունների, պարուսուցումների, հրապարակումների
և այլ միջոցներով գիտելիքներ են տարածում պարի մասին: Այս տեղեկությունները,
սակայն, հաճախ ունենում են տարերային բնույթ և արդյունք են ոչ-խորքային
ուսումնասիրության, երբեմն էլ հիմնված են լինում որոշակի զգացմունքային գնա-
հատականների ու ընկալումների վրա: Ակադեմիական պարագիտության պասի-
վությունը նպաստում է այս տեսակի սիրողական, ուռճացված վերլուծությունների
արագ տարածմանը: Մեր ժամանակներում վերարտադրվող, վերիմաստավորում
ստացած ժողովրդական պարի վերաբերյալ գիտական աշխատանքները բավական
սակավ են, եղածներն էլ արվել են տասնամյակներ առաջ և զարգացում չեն ապրել:
Հայաստանում պարագիտական վերջին գիտաժողովի փորձը եղել է 2004-ին՝
մասնակիցների փոքր քանակով: Այնինչ արտերկրում պարագիտությունը մշա-
կութաբանության զարգացող ուղղություններից է, հետևաբար շատ կարևոր է, որ
մենք ևս ետ չմնանք միջազգային գիտության միտումներից ու հետազոտական-տե-
սական նվաճումներից՝ միաժամանակ խորացնելով նաև ժողովրդական պարի տե-
ղական դրսևորումների ուսումնասիրությունը:

Տորք Դալալյան, Հասմիկ Գալստյան, Նվարդ Վարդանյան
Tork Dalalyan, Hasmik Galstyan, Nvard Vardanyan
Торк Далалян, Асмик Галстян, Нвард Варданын

Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, Գիտությունների ազգային ակադեմիա, Հայաստան
Institute of Archaeology and Ethnography, National Academy of Sciences, Armenia
Институт археологии и этнографии, Национальная академия наук, Армения

torq.dalalyan@iae.am

DOI: 10.53548/0320-8117-2025.1-298